

De Houtsnip *Scolopax rusticola* en haar geheimen

Mark Zekhuis

Foto: Rob Felix.

In het televisieprogramma *De Wereld Draait Door* at Matthijs van Nieuwkerk eens een Houtsnip. Deze werd geserveerd door gerenommeerde koks die het als iets zeer exclusiefs behandelden. De Houtsnip stond ineens op de (menu)kaart! Onbekend maakt – mits goed klaargemaakt – wel bemind! Deze voorstelling kreeg veel negatieve reacties en De Partij voor de Dieren en Vogelbescherming Nederland sloegen de trom.

Daarna hoorden we weinig meer over de Houtsnip en dat is jammer want hij verdient wel wat meer aandacht. Het is niet direct een aalbare soort en we zien hem eigenlijk ook niet zo vaak. Ach, in de winter wel eens als het gesneeuwd heeft. Dan kunnen we vol medelijden naar zo'n kleumende en scharrelende snip kijken die onverwachts op de gekste plaatsen op kan duiken. Het is een soort die zeer moeilijk te onderzoeken is. Dat komt door zijn verborgen maar vooral nachtelijke leven, hierdoor weet hij nog veel privacy te behouden. Zelf heb ik een paar bijzondere ontmoetingen gehad met de Houtsnip. Daardoor vind ik het een intrigerende soort. Tevens is er door zenderonderzoek steeds meer bekend geworden van deze onbekende soort. Reden voor mij om eens wat van die bijzondere dingen op een rij te zetten.

De snip

Houtsnippen worden ongeveer tien jaar oud. De oudste vloog in Engeland en is 12,5 jaar geworden. In tegenstelling tot alle andere snippen in Europa, heeft de Houtsnip de strepen dwars over zijn kop. Strepen overdwars maken inderdaad dikker. Net als bij veel andere steltlopers zitten de ogen van een Houtsnip helemaal aan de zijkant van de kop. Met hun relatief grote ogen (nachtactief!) zijn zij in staat helemaal rondom (360 graden) te kijken zonder de kop te hoeven draaien. Dit

heeft als voordeel dat zij alles kunnen zien, zonder echt opvallend rond te kijken. Door zijn relatief grote ogen, moesten zijn oren een beetje plaatsmaken en deze lopen onder, maar niet achter, zijn ogen door.

Bij het voedsel zoeken wordt de gehele snavel in de grond gestoken. De snavelpunt is zeer gevoelig en erg flexibel. Hiermee kunnen ze bodemdieren beetpakken en uit de grond trekken, zonder dat de snavelbasis wordt geopend. Dat lukt natuurlijk alleen goed als de bodem niet te hard is. Bij het zoeken

naar bodemdieren kunnen Houtsnippen zelfs knikkende en springende bewegingen maken. Dat springen op de bosbodem is vergelijkbaar met het voetrillen van sommige steltlopers of het tapdansen van meeuwen om wormen en andere bodemdieren naar de oppervlakte en uiteindelijk in hun maag te krijgen. Toch hebben die Houtsnippen nog steeds wat met water. Volgens jagers zijn snippen die in het water terechtkwamen na vleugellam te zijn geschoten, nog heel goed in staat om te duiken. Zo proberen ze dan nog te ontsnappen aan de apporterende hond. Een Houtduif zou dan nooit zijn kop onder water durven steken.

In de flouw

In de achttiende en negentiende eeuw werden trekkende Houtsnippen volop gevangen met behulp van netten. Vooral in Gaasterland werd in het najaar, bij noordenwind flink gevangen. In uitgekapte banen in het bos (sniphanghen) werden snippennetten (flouwen of vlouwen) opgehangen. Een beetje jager met vijftig van die netjes, kon daarmee wel tweehonderd snippen op één nacht vangen! Eet smakelijk! Trouwens, men wist 250 jaar voor Christus al dat Houtsnippen goed te eten zijn. In afvalkuilen, uit de Late IJzertijd, werden bij Landen (Vlaams-Brabant) afgekloven botjes gevonden van Houtsnip, Wintertaling en zelfs van een kraai.

Nesten verstoringsgevoelig

Zelf had ik al een keer meegemaakt dat de nesten storingsgevoelig zijn. Dat werd ook bevestigd door onder anderen Rob Felix, Bertus Webbink en Jaap Bouwman. Als je per ongeluk een Houtsnip van zijn nest jaagt, is de kans erg groot dat deze niet meer terugkomt. Wij hadden allemaal de ervaring dat de nesten bij een latere controle waren verlaten of gepredeerd. Blijkbaar komen verstoorde Houtsnippen niet zo snel terug bij hun nest zoals bij andere vogels.

Een op de grond foeragerende vogel verstart bij onverwachte bewegingen of gevaar. Broedende vogels drukken zich helemaal in de nestkom en bewegen zich niet meer. Een broedende Houtsnip laat zich tot op één tot twee meter benaderen voordat deze opvliegt. Het duurt meestal erg lang voordat de vogel terugkeert naar zijn nest. Ik las elders dat ze dan (toch) heel behoedzaam naar hun nest gaan. Alleen in de schemering en ze lopen dan de laatste tientallen meters naar hun nest. Uit een studie in Engeland bleek 47% van de

legsels te zijn gepredeerd. Normaal hebben ze maar één broedsel, maar verloren broedsels werden snel weer gecompenseerd. De wijfjes broeden alleen de eieren uit en de jongen zijn na negentien tot twintig dagen vliegvlug.

Vliegende kuikens

Als kind liep ik veel te struinen in de Twentse bossen. Het staat me nog goed bij dat ik in het bos van het Hoge Venterink (Oldenzaal) een Houtsnip opjoeg. Op de grond waar de vogel wegvloog, zaten drie prachtig gekleurde kuikens (bruin met witte spikkels) in een hoopje tegen elkaar aan gedrukt. Toen ik er verbaasd naar keek, met mijn neus er boven op, gingen die kleine kuikentjes ineens recht op staan en liepen allemaal een verschillende kant op. Ze hadden zich flink groot gemaakt door hun borst vooruit te duwen, vleugeltjes te spreiden en het kopje fier omhoog. Versteld stond ik die stoere vogeltjes na te staren toen ze verdwenen tussen de bramen.

Jaren later, het zal rond 1988 zijn geweest, toen ik over het fietspad van de Denekampersstraat reed, zag ik een Houtsnip vliegen.

Op de flouw in een bos in Gaasterland worden ook nu nog Houtsnippen gevangen. Daarmee wordt een oude traditie voortgezet. Tegenwoordig wordt dit echter alleen nog maar gedaan ten behoeve van het ringonderzoek. Foto: Tryntsje Albada.

Het vangen van Houtsnippen gebeurt 's nachts in het donker. Zodra het te licht wordt om door te gaan met vangen worden gevangen snippen geringd en gecontroleerd op gewicht en enkele biometrische gegevens. Daarna worden zij weer vrij gelaten in het bos. Foto: Tryntsje Albada.

Gewoon overdag, ter hoogte van een nat populierenbos vloog deze zenuwachtig rond. Opeens zag ik vlak voor me drie kuikens die het fietspad overstaken. Ze gingen de tussenberm in en wilden de drukke straat oversteken. Snel gooide ik mijn fiets neer en dreef die kuikens weer terug over het fietspad, het bos in. Ondertussen vloog de moeder zenuwachtig steeds heen en weer over mij heen. De kuikens maakten zich weer groot en liepen als haantjes gelukkig weer het veilige bos in. Birds of the Western Palearctic (1998) en Handbuch der Vögel Mitteleuropas (1982) beschrijven dat Houtsnippen hun kuikens door de lucht kunnen transporteren. Dat doen ze door het kleine kuiken tussen de poten te klemmen en wat te ondersteunen met de staart. Soms wordt nog de snavel gebruikt om het jong tegen de borst te drukken. Alarmerende vogels kunnen echter ook rondvliegen met een hangende staart en poten, zodat het lijkt dat er een kuiken wordt gedragen. Houtsnippen die hun jongen zo verplaatsen, doen dit om hun jongen te redden maar ook om natuurlijke barrières te kunnen nemen. Vaak worden de jongen niet meer dan honderd meter ver gebracht. In het Handbook of the Birds of the World (Del Hoyo 1996) wordt dit verschijnsel echter beschreven als een zeer waarschijnlijke mythe en volgens houtsnippenonderzoekers is het een nooit bewezen verhaal.

Bij navraag bij andere bevriende vogelaars of ze dit ooit hebben gezien, kreeg ik twee positieve reacties. Paul Voskamp stootte een keer op een Houtsnip met jonge kuikens. Toen hij de volgende dag op dezelfde plek ging zoeken

in het bos, vond hij de Houtsnip terug met haar kuikens. Maar dit keer precies aan de andere kant van een brede en watervoerende beek die hier door het bos liep! Volgens hem was het zeer waarschijnlijk dat de volwassen vogel haar jongen over de beek heeft gebracht. Directer is de waarneming van Ronald Messemaker, die langs de Pikkersvaart in De Wieden een Houtsnip opjaagt die dertig meter verderop in een moerasbosje weer landt. Ronald zag dat ze een kuiken tussen haar poten had. Op de plek waar de vogel weggevlogen was, lag nog een kuiken.

Snipverkouden

Wanneer ik in het najaar of in de winter op Rottum ben, stoot ik vaak Houtsnippen op die in de schaarse bosschages of gewoon in de helmvegetatie zitten. Mijn dagrecord is acht stuks op Rottumerplaat. Het overwinteringsgebied van Houtsnippen uit het Westelijke Palearctischegebied komt zuidelijk tot aan het Middellandse-Zeegebied en Noord-Afrika. De noordgrens is erg afhankelijk hoe streng de winter is. Bij vorst en sneeuw zijn er in de winter veel verplaatsingen in zuidwestelijke richting en dan komen de dieren meer uit hun dekking. Ze duiken dan op in tuinen in stedelijk gebied langs de duinstrook en Waddeneilanden. In januari 2009 werden bij Noordwijk lokaal tot wel vijftien Houtsnippen per ha geteld. Het werkelijke aantal van die influx was waarschijnlijk wel duizenden (Hornman et al. 2013).

Uit zenderonderzoek in Engeland bij daar overwinterende Houtsnippen, bleek dat maar 17% geboren was in Engeland. Het meren-

Houtsnip.
Foto: Koos Dansen.

deel kwam uit Rusland (51%) en Scandinavië (32%). Op trek vlogen de vogels gedurende 24 uur nonstop door met een snelheid van 40 km/h. Tijdens de trek hadden ze wel rustpauzes van elf tot zeventien dagen (Game & Wildlife Conservation Trust <http://www.woodcockwatch.com/>). In het 'Handbook' (Del Hoyo 1996) is te lezen dat er om de acht jaar, grote influxen zijn uit het noorden met een hoog aandeel aan jongen. Dit is nog onverklaard maar zal waarschijnlijk liggen aan het ontbreken van de belangrijkste predator in de broedgebieden of het rijklijk aanwezig zijn van het belangrijkste voedsel in dat jaar. Gedurende drie winters werden in Engeland 65 Houtsnippen voorzien van zenders. Uit analyse van de gegevens bleek dat de vogels

drie individuele strategieën hadden. Overdag verbleef 34% gedurende januari en februari in zogenaamde kerngebieden van niet meer dan 1,1 ha groot. 18% gebruikte in deze maanden juist verschillende kerngebieden en kwam nooit terug naar een eerder kerngebied. De overige 48% wisselde steeds tussen verschillende kerngebieden. Uit nader onderzoek naar de beschikbaarheid van regenwormen, blijkt dat de vogels moesten wisselen van kerngebied omdat het voedselaanbod in die tijd snel afneemt. Dat was niet het geval bij de eerste groep, die de gehele tijd in het zelfde kerngebied verbleef. Dus bij die groep waren nachtelijke zoektochten in de winter naar betere kerngebieden totaal niet noodzakelijk en niet waargenomen (Duriez et al. 2005).

In dit soort biotopen kunnen Houtsnippen broeden. De nesten zijn niet gemakkelijk te vinden.
Foto: Jaap Bouwman.

De eieren van Houtsnippen zijn gevlekt en goed gecamoufleerd.

Foto: Jaap Bouwman.

Houtsnip eet geen houtwormen

Toen ik in het bos woonde en eind maart mijn oprit opreed, zag ik een Houtsnip zitten. Het beest was verblind door mijn koplampen en zat naast het grind in een grazige berm. Toen ik de motor had afgezet, ging ie na een minuut wat lopen richting het gazon. Hier begon hij toen ongestoord te foerageren. Gedurende tien minuten zag ik hem steeds met zijn hele snavel in de zode van het gras prikken en ‘voelen’ naar regenwormen. Het lijkt net op het prikken dat Watersnippen kunnen doen in de modder, maar dan allemaal wat langzamer en bedachtzamer.

Regenwormen vormen het belangrijkste onderdeel van het dieet van de volwassenen en kuikens. De biomassa van het voedsel bestaat voor 50 tot 80% uit regenwormen, de rest zijn spinnen, emelten (langpootmuggen) en kevers. Incidenteel worden zelfs ook bloedzuigers, bessen (bosbes, vlier of lijsterbes) of zelfs gras in de maag gevonden! In het voor-

jaar vliegen man en vrouw in de nacht circa een kilometer om te foerageren op graslanden in de wijde omgeving. In maart zijn 94% van die locaties (bepaald met telemetrie) op grasland, in juli is dat nog maar 18%. Die seizoenafname is waarschijnlijk te verklaren door het afnemen van de beschikbaarheid van regenwormen in het grasland en toename in het bos (Hoodless & Hiron 2007). Gedurende het broedseizoen foerageren ze ook steeds meer overdag en rusten gedurende de nacht. Met hulp van gezenderde vogels ontdekten men ook dat ze het liefste foerageren in bossen met een hogere pH (meer regenwormen) en goed ontwikkelde ondergroei. De zuurdere (beuken)bossen (lage pH) werden over het algemeen gemeden (Hiron & Johnson 1987).

Geen territorium

In 2013 stond ik in de avondschemering op Landgoed Baasdam (Tubbergen) om Bosuil en Houtsnip te karteren toen ik een opgewonden en raar en snel roepend ‘chhhrr’ hoor naderen. Toen zag ik opeens drie vogels snel langs de bosrand over me heen vliegen. De eerste indruk was dat het Wintertalingen waren die achter elkaar aan zaten, maar al snel had ik door dat het drie Houtsnippen waren. De vogels kantelden steeds, net als een opvliegende Watersnip. Het voorste beest riep steeds en werd flink op de huid gezeten door twee belagers. Ze verdwenen weer te snel uit mijn zicht.

Volgens Hiron (1980) maar ook anderen zijn de bekende baltsvluchten (roding) van de mannetjes niet bedoeld om een territorium af te bakenen en andere mannetjes buiten te houden. Deze vluchten worden gedaan om vrouwtjes aan te trekken en ze te vinden. Het zijn dus geen exclusieve territoria maar

Houtsnip.

Foto: Jacob Stolk.

De omgeving van een goed verborgen nest.
Foto: Rob Felix.

baltsvluchten over gebieden van wel honderd hectare groot. Die gebieden overlappen met dat van andere mannetjes.

De mannetjes vinden de wijfjes als deze reageren op de vluchten en roepen van de mannetjes boven het bos. De wijfjes die bereid zijn tot paren, roepen de mannetjes met een roep die op niezen lijkt. Ook kunnen de wijfjes zwijgzaam boven het bos vliegen om zichtbaar te zijn voor mannetjes. De mannetjes reageren sterk op zwijgzame Houtsnippen die boven het bos vliegen. Op een afstand van 0,5 tot 2 m vliegt hij actief achter de vogel aan als blijkt dat dit een wijfje is. Soms worden per ongeluk ook andere vogels als Grote

Lijster of Holenduif belaagd door zo'n hitsig mannetje. Eventueel meevliegende rivalen worden afgesneden en weggeduwd. Op de grond, dicht bij de toekomstige nestplek, gaat de balts verder. De mannetjes draaien met hangende vleugels rond het wijfje en houden de staart hierbij gespreid omhoog. Het wit dat het mannetje op de onderkant van de staarttoppen heeft, wordt dan in het schemer goed zichtbaar. Tijdens de balts op de grond springen beide vogels soms ook even van de grond en tikken met hun snavels tegen elkaar. Als een wijfje is gevonden en er gepaard is, dan blijft het mannetje bij haar tot ze de eieren heeft gelegd. Om zeker te zijn dat ze niet

Een ei en het nest is maar nauwelijks te zien. Enkele dagen later bleek het te zijn verdwenen door predatie.
Foto: Rob Felix.

De overblijfselen van een gepreedeerd nest van een Houtsnip.

Foto: Bertus Webbink.

nog even door een andere mannetje wordt bevrucht, blijft hij daarom drie tot vier dagen bij haar. Daarna worden de baltsvluchten weer herhaald. De polygame mannetjes kunnen zo soms wel vier wijfjes bevruchten en sommige helemaal niet.

Tot slot

Vanwege die snavel en de typische stand van de ogen werd de Houtsnip vroeger door jagers de 'dame met het lange gezicht' genoemd. De Houtsnip wordt gezien als één van de moeilijkste doelen maar ook als één van het

fijnste wildbraad. Gelukkig mag deze soort al lang niet meer in Nederland bejaagd worden en hoeft ze dat lange gezicht hier niet meer te trekken. Maar voor degene die nog een keer per ongeluk een Houtsnipje tegen de auto krijgt of er een onder het raam vindt is hier nog even het recept van 'bécasse à la presse'. Conform de klassieke keukenregels: braden op het karkas, inclusief kop, fileren, karkas uitpersen en met de verkregen vleessappen en bloed, de jus afbinden. De kop wordt in de lengte gehalveerd en uitgezogen.

■ M.J. Zekhuis, Wildbaan 2, 8124 PE Wesepe, e-mail: markzekhuis@gmail.com

LITERATUUR:

Birds of the Western Palearctic interactive 2.0.1. DVD-ROM

Cocker, M. & D. Tipling (2013): Birds & People. Jonathan Cape, Verenigd Koninkrijk.

Del Hoyo, J., A. Elliott, & J. Sargatal (red.) (1996): Handbook of the Birds of the World. Volume 3. Hoatzin to Auks. Lynx Edicions, Barcelona.

Duriez, O., H. Fritz, S. Said & Y. Ferrand (2005): Wintering behaviour and spatial ecology of Eurasian Woodcock *Scolopax rusticola* in western France. Ibis, 147:519-532. doi:10.1111/j. 1474-919 x.2005.00423.

Game & Wildlife Conservation Trust, <http://www.woodcockwatch.com/>

Blotzheim, N. Glutz von & K.M. Bauer (1982): Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 8. II *Charadriiformes* (3. Teil) *Sternidae - Alcidae*. Wiesbaden.

Hornman, M., F. Hustings, K. Koffijberg, O. Klaassen & E. van Winden (2013): Sovon Ganzen- en Zwanenwerkgroep & Soldaat, L. (2013): Watervogels in Nederland 2010-2011. Sovon-rapport 2013/02, Waterdienst-rapport BM 13.01. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.

Hirons, G.J.M. & T.H. Johnson (1987): A quantitative analysis of habitat preferences of Woodcock *Scolopax rusticola* in the breeding season. Ibis Volume 129, Issue 2, pages 371-381, April.

Hoodless, A.N. & G.J.M. Hirons (2007): Habitat selection and foraging behaviour of breeding Eurasian Woodcock *Scolopax rusticola*: a comparison between contrasting landscapes. Ibis Volume 149 pages 234-249, november 2007

Hirons, G. (1980): The Significance of Roding by Woodcock *Scolopax Rusticola*. An Alternative Explanation Based on Observations of Marked Birds. Ibis Volume 122, Issue 3, pages 350-354, juli 1980.